Prejeto 10. januarja 2023, sprejeto 31. januarja 2023

doi:10.51741/sd.2023.62.1.67-71

Mateja Nagode, Nadja Kovač, Lea Lebar, Andreja Rafaelič (2019)

Razvoj socialne oskrbe na domu: od besed k dejanjem

Ljubljana: Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani
185 strani. ISBN 978-961-6569-73-6

Mateja Nagode, Nadja Kovač, Lea Lebar, Andreja Rafaelič

Avtorice dela so priznane strokovnjakinje s področja socialnega varstva in so/avtorice številnih znanstvenih in strokovnih publikacij. Mag. Mateja Nagode je strokovnjakinja za področje dolgotrajne oskrbe, zaposlena na Ministrstvu za zdravje, pred tem se je več let na Inštitutu Republike Slovenije za socialno varstvo raziskovalno ukvarjala z različnimi vidiki dolgotrajne oskrbe in staranja. Nadja Kovač je višja raziskovalka na istem inštitutu, ukvarja se s področjem socialnovarstvenih programov, izvajanja socialnovarstvene storitve pomoč na domu, socialnega servisa in oskrbovanih stanovanj. Lea Lebar, mag. družb. inf., je raziskovalka na Centru za družboslovno informatiko Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani in se raziskovalno ukvarja z izzivi staranja in dolgotrajne oskrbe ter preučuje potencial rešitev, podprtih z informacijsko-komunikacijsko tehnologijo, v starajoči se družbi, s poudarkom na preučevanju uporabe in prepoznane koristnosti pametnih rešitev v zdravstvu in socialnem varstvu. Dr. Andreja Rafaelič, priznana slovenska strokovnjakinja s področij socialnega varstva, deinstitucionalizacije, skupnostne oskrbe in ocene potreb, je zaposlena na Inštitutu Republike Slovenije za socialno varstvo.

Monografija *Razvoj socialne oskrbe na domu* je prikazuje razvoj te storitve v Sloveniji in jo umešča v mednarodni prostor, ob tem pa avtorice kritično obravnavajo neaktivnost odločevalcev pri zadovoljevanju aktualnih potreb na terenu. V ospredju je pet pomembnih raziskovalnih vprašanj, na katera smiselno odgovarjajo z analizo različnih kvantitativnih in kvalitativnih statističnih podatkov, pregledom literature, primeri dobrih praks in rezultatov intervjujev v okviru fokusnih skupin z različnimi deležniki z omenjenega področja (izvajalci, občine, strokovnjaki idr.).

CC BY NC

Monografija je ne le deskriptivna raziskava stanja na področju oskrbe na domu, temveč tudi praktičen vodnik po formalni ureditvi socialne oskrbe na domu, ki razkriva izzive skupnostne oskrbe v Sloveniji in ponuja rešitve, ki bi omogočile takšno oskrbo v skupnosti, ki bi upoštevala trend razvoja evropskih držav. Namenjena je tako odločevalcem na področju dolgotrajne oskrbe kot strokovnjakom, ki delajo na področju socialne oskrbe na domu, študentkam in študentom socialnega dela, gerontologije in zdravstvene nege.

Knjiga obravnava zelo aktualno tematiko, zato je v času, ko se spoprijemamo s spremembami zakonodaje dolgotrajne oskrbe, takšna literatura izjemno pomembna. Delo namreč ponuja celovit prikaz in analizo razvoja socialne oskrbe na domu v zadnjih tridesetih letih, in sicer od začetkov, ko so ledino orali centri za socialno delo, do danes, ko storitev vse bolj prevzemajo domovi za starejše občane in specializirani zavodi za oskrbo na domu. Pri tem avtorice oblikujejo usmeritve in predloge za nadaljnje načrtovanje in s tem spodbujajo tako odločevalce kot lokalne skupnosti k učinkovitejši politiki razvoja te tako pomembne storitve.

Avtorice menijo, da je razvoj socialne oskrbe na domu kljub intenzivnemu razvoju na začetku zdaj prepočasen in ne izkorišča svojega potenciala v celoti, socialne politike pa se tega področja ne lotevajo učinkovito in proaktivno. Zato želijo avtorice opozoriti na velik razkorak med besedami in dejanji ter tako spodbuditi vse vključene k večji aktivaciji.

Knjiga kljub zelo zanimivi tematiki v slovenskem prostoru še ni dobila zasluženega vidnega mesta in tudi odločevalci s tega področja je niso kritično ocenili. Zaradi sprememb, ki se nam obetajo na področju oskrbe starejših, lahko pričakujemo več polemik na ravni socialnih politik, zato bo lahko monografija dragocen pripomoček pri raziskovanju in nadaljnjem uveljavljanju sprememb na področju dolgotrajne oskrbe in socialne oskrbe na domu. Uporabljena sta primerno terminološko izrazoslovje ter jasen in razumljiv jezik, navedeni viri pa izhajajo iz aktualnih predpisov in jih teoretsko podkrepljujejo priznani strokovnjaki za to področje.

V prvem delu knjige so predstavljeni dolgotrajna oskrba, središčna vloga uporabnika in vključitev neformalnih oskrbovalcev, v drugem poglavju pa je nazorno prikazan pregled raziskovalnih metod, ki temeljijo na sodobnih smernicah raziskovanja in zbirki kvalitativnih in kvantitativnih podatkov.

V tretjem poglavju se avtorice usmerijo v mednarodni prostor in na primerih Avstrije, Estonije, Finske, Nemčije, Nizozemske in Švedske predstavijo različno evropsko ureditev dolgotrajne oskrbe. Vsem so skupni razvoj deinstitucionalizacije in povečanje stroškov za dolgotrajno oskrbo, doplačilo uporabnikov in to, da so takšne storitve univerzalne pravice. Tri države od šestih imajo krovni zakon, v drugih pa je zakonodaja fragmentirana. V tem delu sicer manjka konkretna opredelitev poklicnega kadra v dolgotrajni oskrbi, a to ni ključno, saj je delo namenjeno analizi socialne oskrbe na domu in ne kadru dolgotrajne oskrbe. Avtorice obširno predstavijo, kako so podprti ali nepodprti družinski člani, in to smiselno poimenujejo »podprti familializem« in »nepodprti familializem« ali »defamilizacija«. Slovenijo umestijo med države, za katere je značilen familializem brez podpore.

V četrtem, najobširnejšem poglavju so celostno predstavljeni vsi vidiki oskrbe na domu, in sicer na treh ravneh: makro, mezo in mikro. Z jedrnato predstavitvijo se seznanimo s pomembnejšimi mejniki in obdobji v razvoju socialne oskrbe, ki jih avtorice smiselno poimenujejo »zametki in iskanje svojega mesta«, »zagon in širjenje« ter zelo domiselno in glede na izsledke raziskave tudi ustrezno poimenovano tretje obdobje »čakajoč Godota«, s katerim je označeno obdobje od leta 2006 do danes.

Po generičnem opisu razvoja se avtorice poglobijo v identifikacijo glavnih akterjev in opišejo socialnopolitični vidik in strateško načrtovanje socialne oskrbe na domu na podlagi različnih aktov, med njimi tudi Resolucije nacionalnega programa socialnega varstva. Pri resoluciji opozorijo na vedno slabše doseganje ciljev in povečevanje odstotka ciljne populacije, ki danes znaša že 14.000 oseb (skupaj z novimi oblikami). Pri tem smiselno argumentirajo nemerljivost novih oblik varstva in prekrivanje podatkov, zato menijo, da merjeni odstotki niso popolnoma relevantni.

Monografija v nadaljevanju na makroravni še konkretneje predstavi neaktivno vlogo države pri modernizacij same storitve. Avtorice opozorijo na deklarativnost uradnih ciljev in prikažejo naklonjenost oziroma nenaklonjenost občin do razvoja storitve. Občine lahko ne samo minimalno zadovoljujejo svoje pravne obveznosti, ampak razvijajo kakovostnejšo socialno oskrbo na domu.

Mateja Nagode, Nadja Kovač, Lea Lebar in Andreja Rafaelič občine razdelijo v pet modelov glede na težnjo po razvoju, pri tem pa kritično opozarjajo na izjemno velike razlike v cenovni dostopnosti storitve, ki se kažejo v veliki variabilnosti cen za uporabnika. Dodatno opozorijo na nujno vpeljavo večjega deleža javnih financ in potrebo po centralizaciji cenovnega vidika ter odkrito izrazijo pomisleke, ali ni občinam naloženo preveliko breme glede na različne proračune in velikosti občin.

Čeprav pišejo o samoaktivaciji občin, ne zanemarijo pomembne vloge odločevalcev na državni ravni in drugih pomembnih akterjev na področju socialne oskrbe na domu. Poudarijo tudi pomembno vlogo socialne inšpekcije in računskega sodišča, saj lahko opozarjata na nepravilnosti in pomanjkljivosti pri načrtovanju izvajanja socialne oskrbe v prihodnosti. Pri tem ugotavljajo, da se v preteklosti odločevalci na predloge teh služb niso odzivali oz. so bili odzivi minimalni. Podrobneje opišejo tudi delovanje Sekcije za oskrbo na domu, ki deluje pod okriljem Socialne zbornice Slovenije, ter vlogo zbornice predvsem z vidika podeljevanja koncesij, verificiranja programov usposabljanja in organiziranja izobraževanj na nacionalni ravni.

Avtorice ob pregledu celotne strukture makroravni podajo jasno sporočilo, da ne prepoznavajo jasnega organa, ki bi zagotavljal tej storitvi podporo, jasne usmeritve in tolmačenje pravilnikov. To kritično opredelijo z naslovom poglavja »Čakajoč Godota«, v katerem je razviden velik razkorak med strateškim načrtovanjem in zaznanim akcijskim razvojem. To povezujejo s pričakovanjem sprejetja Zakona o dolgotrajni oskrbi.

V delu o mezoravni avtorice pišejo o izvajalski strukturi in jo predstavijo z vidika tako pogojev izvajanja, ključnih izzivov kot potrebnih investicij v kader. Pri tem poudarjajo vse večjo vlogo domov za starejše občane, vendar ob tem

ne zanemarjajo, da so bili centri za socialno delo začetniki te storitve in kot takšni prvi, ki so prepoznali pomembnost pluralizacije in uporabnikove izbire. Tudi izrazit premik storitve s centrov za socialno delo na domove za starejše občane ne ostane zanemarjen, saj je bil po njihovem mnenju ta storjen brez sprememb določb v zakonodaji.

Pomemben del monografije je tudi jasna opredelitev vloge vodij in koordinatorjev storitve, ki je v javnosti velikokrat prezrta. Z njihovim delom je povezana sprememba standardov in normativov. Avtorice jasno sporočajo, da sprejetje Zakona o dolgotrajni oskrbi teh dilem ne bo rešilo. V knjigi so predstavljeni tudi primeri novih izračunov cen v primeru spremembe normativov, ob tem pa avtorice odločno opozarjajo, da takšne spremembe ne smejo bremeniti uporabnikov, zato predlagajo večjo državno podporo občinam.

Velik del pozornosti je namenjen tudi socialnim oskrbovalkam. Za lažjo analizo jih razdelijo v pet skupin. Rezultati kažejo na slabše delovne razmere in plačilo pri zasebnikih; s tem avtorice posredno usmerijo prst tudi v »izkoriščanje delovne sile« z namenom konkurenčne pridobitve koncesij. To sovpada z njihovim mnenjem glede nevarnosti kvantitete nad kvaliteto izvajanja storitve, kar je povezano tudi z normativom 110 ur efektivnega dela na mesec, ki je po mnenju avtoric glede na letne analize izvajalcev določen previsoko. Opozorijo na vse večje pomanjkanje kadra, ki postaja globalni problem, in na možnost odliva kadra v tujino, kjer je kupna moč večja. Razloge za pomanjkanje kadra vidijo tudi v vse večji nezainteresiranosti mladih za takšno delo, spreminjanju stališč javnosti in zmanjšanju javnega ugleda teh služb.

V monografiji je predstavljena tudi primerjalna analiza z drugimi evropskimi državami z vidika izvajalcev. Avtorice ugotavljajo, da se vsi ne glede na status ali velikost države srečujejo s podobnimi težavami, zato bi bilo smiselno še nekoliko bolj preučiti in primerjati kompetence socialnih oskrbovalk, saj so v strokovni javnosti pogosto spregledane in nejasno določene.

Ob predstavljeni sistemski ureditvi lahko ob branju zaznamo tudi kritiko kakovosti dela v socialni oskrbi. Kakovost je namreč v slovenskem prostoru zelo zapostavljena, saj na tem področju ni vzpostavljenega standarda, kot ga poznamo v mednarodnem prostoru. Avtorice zato podajo možne rešitve, ki bi lahko bile učinkovito vodilo tako za odločevalce kot za izvajalce, saj določajo natančne smernice in priporočila za pripravo standardov z upoštevanjem vseh treh ravni. Tudi v tem segmentu ugotavljajo, da kljub strateškemu načrtovanju, ki je sicer predvideval pridobitev certifikata kakovosti, ti kazalniki nikoli niso bili doseženi, spremljanje in vrednotenje kakovosti namreč izvajalci še vedno izvajajo samoiniciativno.

Zadnji del knjige vsebuje pregled razširjenosti socialne oskrbe na domu v Sloveniji. Navedeni so natančni podatki o številu uporabnikov med letoma 2006 in 2018. Kot na drugih dveh ravneh so tudi na tej uporabniki profilirani v pet skupin, med njimi pa se avtorice najbolj osredotočijo na skupino uporabnikov, ki jih imenujejo »starejše osebe z najvišjo intenzivnostjo oskrbe ADL in IADL«, ki že dosegajo in presegajo prag storitev, ki jih zagotavlja socialna oskrba. To so torej uporabniki, ki potrebujejo kompleksnejše storitve oz.

integrirano oskrbo. V tem delu knjige je nazorno prikazana kompleksnost uporabnikov, s katerimi se izvajalci srečujejo na terenu.

Predlogi avtoric temeljijo na argumentih, s katerimi odločno zagovarjajo univerzalno pravico do storitev socialne oskrbe na domu, povečanje deleža, ki ga sofinancirajo občine ob podpori države, in razbremenitev uporabnikov storitve. Opozarjajo na nujnost ustanovitve nacionalne strategije na področju pridobivanja kadra in sistemske ureditve dolgotrajne oskrbe. Monografija sproža dodatna razmišljanja tako z vidika umestitve izvajalcev socialne oskrbe v sistem dolgotrajne oskrbe kot z vidika primanjkljaja uporabniške perspektive, saj je knjiga napisana na podlagi analiz, statističnih podatkov in intervjujev z izvajalci in odločevalci – na kar opozorijo tudi same avtorice. Delo je pravzaprav jasen klic k akciji odločevalcev po temeljiti reformi storitve, ki pa ne sme biti povezana z implementacijo Zakona o dolgotrajni oskrbi.

Carmen Rajer